

ƏVEZ ulı MUQTAR

AJMAN-COLPAN

4 PERDELI KYJLI
PIJESE

1 9 3 4

QAZAQYSTAN KÖRKEM
ƏDEBIJET BASPASİ

Әwez улъ Муқтар

AJMAN-COLPAN

4 perdeli kyjli pjese

ALMATЬ

1934

К.

Ә.

В.

АУӘЗОВ МУХТАР

А И М А Н - Ш О Л П А Н

ПЬЕСА В 4-х ДЕЙСТВИЯХ

НА КАЗАКСК. ЯЗЫКЕ

Редактор ЖАМАНКУЛОВ Р. Тех. редактор Н.НУРГУЖИН
Отвот. кор. А. МАХМУТОВ.

КИХЛ № 60

Сдано в производство 15/XII-34 г. Подписано к печати 22/XII-34 г.
Бумаги 58X82 Печати. лист. кол. 3 $\frac{1}{2}$ тип. зн. в печат. лист 45 тыс
Казлито №1-685, Тираж 10,000 экз. заказ №2/79

Алма-Ата, типография „Каз. Правды“

VAQBJOQAOJA ARALASUVCBLAR:

1. MAMAN- Çeti uruv icindegi yiken vaj. Dävlet masâ. Nece çurttıñ sâvdegeri men tamır tañs. Yjinde ulıqtarda aoladı.
2. AJMAN- Onıñ yiken qezy. Seri aqın, vıj qız.
3. COLPAN- Kici qezy. Erke tentek.
4. KÖTİBAR- Sektinıñ uruv nasıy. Batır. Qara varımta qara kyc, eskice zorlıqtıñ adamı.
5. ARBİSTAN- Kötibardıñ inisi. Aqın,
6. TENGE.- Kötibardıñ toqalı. Ög, erke mınezdi, suluv.
7. ƏLIBEK.- Ajmandıñ çañada ajttırqalı çyrgen kyjev. Ənci, Sävdeger vaj çigit.
8. ƏZBEK ÇİGİTİ.- Bıjci. Keryvın vasıyınñ valası, mıza.
9. QOQAN sävdegeri
10. CENEVNIK- Orıñvor töresi, Orıs.
11. BİJCI ORBS ƏJELİ-) Buqar-Qoqan sarajlarına tatar, özbek sävdeger
12. ƏNCI ORBS ƏJELİ-) İeri äketip bara çatqan əjelder.
13. ÇARAS- Toj ijesi-Cemekejdin quvy.
14. AQBİN (Çantıq)- maqtav-suravdıñ aqıny. Cemekej.
15. QARBİJA-Toj İjesi.
16. TAQİB BİR QARBİJA-Kötibardıñ əqsaqalı.
17. SEKTİ AQBİN.
Çigit nögerler, qız nögerler, sävdegerler, tojcyar.

I - P E R D E

SAQBNA: Ylken toj vor çatqan avıldn ystı. Alsta көр yjler. Saqьna ortasьnda sөndi-kesteli ylken yj. Mamanqә tigiłgen yj. Çanьnda çalqasa tigilgen çibek çatьr. Yj icinde Maman, Özbek-tatar sөvdegerleri. Caturda, yj çanьnda qьzьq quvqan, tamacaqә cурgen ças-kәrl, urqacь erkek. Tavaq-tavaq as әkelip çatqan tavaq-cьlar.

Sьrtiaqь çurtlar әrli-berli qaracьp davьrqađь. Ajman qasьnda negerleri-qьzdar, çigitter çana Әlibek. Onьnda qьzьl, çasьldь sөndi kljingen çoldastarь var. Ykili domьrals әnci-Çantьq aqьn bir avьz әr saladь. Bir top toj-cьlar cуvlar, davьrqađь cьqadь Aldьnda Çaras.

I - K Ö R I N I S

ÇARAS- Va-av çarandar-av mьnanьda bir көrmessinder me? (Kylip nusqajdь. Qatьn, qьz vala-caqә mazaqtap kylip cуvlar cьqadь. Ortada bөlekce vor sөvkele kijgen bir quda cьqadь. Ylken saqalь var. cуvan deneli, vasьnda kijiz sөvkele).

— Bundaj suluv quda көргенин varma, sirә! (Otьroqandar tamacalar kylisedi. Çantьqqa) Va, mьnav Cөmekejdiñ vas qudasь, mьrzalьoьn nege maqtamajsьn, çaqьn qarьrsqr-av!

COLPAN- (Aqьnoqә) Ajt! Çaranьn ajar, sөvkelege көnipti oqj. Silejte ajt! (kyledi) Ajama!

DAVьSTAR- Ajt, ajtьp çiver!

AQB̄N- (Çantьq, quda vurьlp qaraqanda):

Val Qudaqә kel çamaqat көz salajьq.

Çarastьq sөн turmanьn viz sanajьq.

Marçanь qumalaqtan, qurьm çelek

Qamcьnь çibek bavqә camalajьq. (Çurt kyledi).

At çөniñ bul qudanьn suramajьq.

Sьj eken әlde kımge valamajьq

Bultьjoqan әne birdi saqalьna

Der qana toqtatajыq „boldь elajыq“!

(Quda bulqьnadь, uryt kylyp ijtermelep alyp otedi)

ÇARAS- (Çantьqqa keketip mьsqьldap) Vaj var voloьyr, vu uryq-sь kisiniq aqarьnь saqtav degendi nilsençi bir, sende. Sьj qudaoьa sьraьnь seьjlemejtin ve? (Taoryь bir qudanь sьqьara-dь. Beьti qurt-pen sьralanoьan. Çaltaq-çaltaq qarap ury-çьndajdь). Al, mьna kisige ne netiңdi ajtasьn? Tipti en ylken sьj, sьraьnь, maqozaz kisi ezi, osь kisi. Turьsьn qaracьl Ənekej tipti tyk çazьoьь çoq. Al, neder ekensin endil

DAVьSTAR- Ajt, ajt! Taoryь ajt aqьn!

AQBьN- Vav qurtьnь vaj, qujьrqtьnь vaj, vavьrьnь vaj!

Qьr arqan kelemeçden çavьrdь maj!

Enesin ol arqanьn urasьn va,

ljt çalasa tojoryьsьz vet avzьn maj. (Çurt kylyp ijtermelej-di. Colpan erekce qьzьqtajdь. Qattь kyledi).

ÇARAS- (Çantьqqa qarap) Tyv, tyv saramas! Saoyan va?

Əj sirə dava volmas!

(Besikke veler bir qudanь syjretip sьorysadzь. Ajaoьь salaqtar çatadzь.) Al, endi osь səvijdiq ne çazьoьь var? (çurt kyledi).

(Çantьqqa) Biraq, senve, sen osьoyanda nir deme ajtasьn. Əli, kezic çaman. Bilip turmьn! .

COLPAN- Ajt, ajama. Tonьn ajajьn neme oьoj!

AQBьN- Va əldij-əldij, əldij-əldij vorem-aj,

Qajda ketken seni tastap kəken-aj.

(Çarasqa domьbrasьn nusqap belgi oььp)

Tyvegin quroqat, cymegin tyzəp çiverci (Çaras tyzejdi).

Va kip kickene; cyjkedej voloьan çekem-aj.

(Çurt kylisedi. Sol kezde birev byrkit, birev qoьan vor pantomьjma çasap eki quda oьnap otedi. Bularoьa qararsь aqьn soqьrьrьp kyj tartadzь. Analar kyj men pantomьjma çasajdь, vəlet ylgisinde).

MAMAN- Bətir-av mьnav ne degen ənerli qudalar! Cetinen oььnсь oьoj əzderil

CCLPAN- (A, manoьa) Əkem qьzьr qannan ekevmizdiq birimizdi osь Cemekejdiq qudalarьna vepir çyrmesin?

ƏLIBEK- Tura tur. Seni voremiz! . . . Osь bir çaqьsь byrkit vola-tyьn kyjev tavajьnсь saoyan . . .

COLPAN- (Erkelep, tentekentip) Çə, voldь. Saoyan kyjev tavьr-ber dedim ve?

- ƏLIBEK- E, qəzbəyər-aq otırsın oqoj anav byrkitke, qudaj qanı-
kijl (kyledi)
- COLPAN- Qoj sözdı, nemene özın yiken kisilerdın aldında syj-
reñder volmajsın, ne qəlojan təjtik kyjevsiñ? (Тымақтың
басыр көзіне кілгізіп қояып, қолы мен басыр отырады)
- DAVYS- Va taqy bir qəzbəq quda keledi! . . . Bıjler, bıjler kele-
di . . . Qara çoroja . . . Qalmaqtyn qara çorojası . . .
(Aqyn soqtırtıp Qara çorojanı tartadı, quda çaqıslar
çoroja volıp bıjler ötedi).

2 - K Ö R İ N İ S .

- Çurt sejlınkirep qalqanda Maman -qasında çyrgen qarbjä:
- QARBJÄ- Vaj Çantəq, endi mənə bajlardın keñilin köteri! Baj-
qa səjlesenci.
- ÇARAS- Özdigi men nege səjlemejdi bul. Əlde keñili batırdı
batır maqtarqırsı kelip otırma? Ana çaqta Kötivar ke-
lip tysip çatır degen.
- ƏLIBEK- E, Kötivar volsa, batır volsa qajtuvsı edi?
- COLPAN- Batır, batır dep bizden artıq pa eken onıñ sən tur-
manı?
- ÇARAS- Çoroja dejim-av, əncejn!
- QARBJÄ- E, vajaçıdan batırdı, nekti maqtar voldıñ oqoj tyge.
Endigi baluvan da, vaçıblan da mənə otırojan vaj.
- BİR DAVYS- (Oqısanıraq turçandardan) İja batırdiki ne? Ca-
vır aladı! Bajcı çevėj-Çevėj savır aladı.
- EKİNCİ DAVYS- Qızıl nuzav çılsısqı dep,
Esevinde tavır aladı. (Çurt kylisedi).
- ÇARAS- (Solarçı çaqındap qosa kylip) İja bıj qalaj aladı?
Çañoja avnatır söz ven aladı.
- EKİNCİ DAVYS- Baj ma? Qulactar qamtır
Bez ven aladı . . .
- ÇARAS- Odan qalojan var volsa,
Tarazırsı, vezveni aladı.
- ƏLIBEK- (Ajman-Colpançı) Batır, bıj dep bir qojmajdı,
Sırə bizge qalçıjan varma?
- AJMAN- Nege olajca dediniz,
Əlde sizde arman varma?
- ƏLIBEK- Bəsekede arman kör,
Arılatın dərmen var ma?
- COLPAN- (Keketip kylip) E, vajçıuz dərmentne ne vorı?

ƏLİBEK- Colpan çau ajta bersek söz kepti,
Ojlançan uojar sevepti.

AJMAN- Çarajdı toqtatajıq bu kepti . . .

COLPAN- (Ajmança) Аръғымъз, не воръ? (tentektənip
çıldamdatır) Bir sözün çır depti
Bir minezin çır depti (Əlibekti ijterip ojnar)
Osında sen kelmediñ,
Tipti əlde nendej sır kepti, . . .

AJMAN- Colpan çetti, çetti . . .

MAMAN- Ajman çan seyletsençi aqındı,
Tındajıqta biz kepti.

DAVÛSTAR- Seyle, seyle, basta, va basta Çantıq, seyle aqın-

AQIN- Va çel sözdiñ endi kelsin nas ijesi,
Sözimniñ vajda qalmas nesijesi.
Əzi arojan ojdı qırđı vajım Maman,
Calqır tur çar tarapqa nesinesi.
Qol arttı ças perige Əlisektej,
Qan bazar mol savdanıñ ças ijesi.
Baqtı alojan batırdan da, vaçılannanda,
Bir əzi birdiñ əzi deci-deci.
Açılğan uvısnı ajsmaq məñ,
Deməjdı kelerinde keci-meci.
Sırmaçan Çeti urıvı savdası men.
Əlibek attandırojan nesijeci.
Eçelden sen çemimsin, men tojatı,
Dər ajtar zorıq qıldıñ dese ijesi.
Qan çosın qızıl torqın mol myliktin,
Ajman çan sen otırsın ças ijesi.
Ataçıq köterip tur Mamandı da
Mol vaqtın çastaj alojan mas ijesi (toqtajdı.)

COLPAN- Ajt, taçır ajt!

DAVÛSTAR- Ajt, ajta tıst!

ÇARAS- Eçelden de vıtin emes, çartı Çantıq eñ. Olqımdı toltı-
ramıa dep çambastar çırsın-av. Barıñdı bunda tögir,
ana Kötivarđın sıynan qur qalma. Batır kelgende nen-
di ajtasın?

ƏLİBEK- Osı kim, sıj dep turçan? Bizden artıq kim eken çar-
rıqajtıñ vıñı. Mızamsıtqan Kötivarıma?

MAMAN- „Quv açıçqa ələm vajlar əvlige“ degenin qojarıma
desençi bul qazaq. (Kyledi, qocameticileri qosa kyledi)

ÇARAS- Qar-qar bolmas,
Va çarar, vәsekesiz vaj bolmas.
Maldın kyci oñaj ma,
Kyc aйтqызvaj ol çojmas. (Әlibekterge estirte)
Biraq, Kәtibarda kyciti çoj,
Egeske olda tojmas.
Cektiñ atь Cekti de.
Zor atьn sirә çojmas.

ӘLIBEK- Cekti bolsa çajtejın,
Çeti uruv çacan vos çaldь,
Ajtь çoj vaj orajьn
Quv aсjac pa dep çaldь.

ÇARAS- Esitpes pe Kәtibar
Bitpestej oсjan kek çaldь.

MAMAN- Kәrsetsejci Kәtibar,
Sәn saltanat çызьoçьn.

ӘLIBEK- Bolmasa Cekti vos maçtar,
Çyrgendaсь vuzьoçьn.

ÇARAS- Batьrdь nirev çyilese,
Bajььqtan çorqьp irkilmes;
Çeti uruv Cekti çajqasьp,
Bop çyrmesin bir kyndes.

COLPAN- Endece eziñ ajta var
Bop arьsьñ çoj sen yndes.

ÇARAS- AI izdegen sen bolsan,
Suraçanьñ volsьn des. (Kәrke oçsavnьraq)
Çәl kәp motaqan saçjan nә

Kәrtiң. çorь)

Isььoçьna kyjme,
Suvьoçьna toңға.
Ker de tur, tьnda,
Әliң çetse alda.
Birine vьrin сьnda,
Oval volar dejmisiñ.
Çьndь ursan çьnoçaj?... (Qutььььp, kyllip, çurtьь elirtip)
Al, olaj bolsa minekej,
Ur toçraçьm, toç-toç.
Olar ma? Cоq-coq,
Al, bir vaj men bir natьr
Bir esek, bir çoçqar,
Bir teke, bir serкә,

Çek pe çek, çek-çek
 Tyrt çaitan tyrt
 Yriyt soq-soq
 Yriyt soq-soq (Çeneledi)

DAVBS- Tojoja el aqıylıp çatır. At canatın mezgil qaqın
 Bu çurıtın oş araqı qana yilgeni nesi.

1-QARBJA- Toj tojma, Maman, Əlinəktin çyrgen çeri toj vor
 çatqan çoq pa? Sən saltanat özge-aq av. Kerem dep yj-
 melep çyr kəvi.

2-QARBJA- Qəzə anav, nəgeri mənəv,
 Yidi de saj vərriş av.

DAVBS- Va bir səndi top keledi...Top. Seri me, saldar ma?

1-QARBJA- Va Arystan eken oqoj. Bulda nəgeri men
 Əzi vatır, inisi.
 Aqında oqoj vınlı.

ƏLIBEK- Kərməgi asıl Ajmanda!
 AJMAN- (Ajman qorı) Kərip vizdi ne qızın,
 Tuşırdañ Ajman tajojanda.

ƏLIBEK- (Əlibek qorı) Tuşırındañ kım artı,
 Neni ajtasın qaj-qajda.

AJMAN- Kim bilədi əjtken men,
 Burınorıdaj çaj qajda.

COLPAN- (Kylip) Emeksi me əptik: м,
 Ras ajtasın teginde,
 Ketken dynije kelmesti
 Qılactı qır çajojanqı.

ƏLIBEK- Ras ajtırсын Ajman çan,
 Durıs eken qojojandal
 Colpan artı tuşırды,
 Aranın atın sıñılı,
 Syjtir kelir çojojanda. (Nəgeri men Arystan cəjadı)

1-QARBJA- Va kel qaracym Arystan.

ARYSTAN- Amanvırsın qarıja,
 Qıtı volsın tojıña
 Ajta keldik alıstan,

1-QARBJA- Bərekelde ırzaman,
 Qurmetinən qalıspan.

ARYSTAN- Dos elimsin cəmekeş,
 Ertede atam tavısqan.

1-QARBJA- Dosında dos dep nek tutır,
 Çavında da savısqan.

ARBSTAN- (Qor men, azilce)

Bijim bolsan netedi,
Ədilsizde tenegen?...

COLPAN- (Qor men çıldam)

Macaqıyıñ men emes,
Syringendi demegen.

AJMAN- } Çaramastı Colp n çan!
 } (Birge a

ƏLIBEK- } Sıj qurıññ cenegeñ.

COLPAN- (Qor men, erke tentek picinde)

Əziñ-aq bol çaqıñ aıtı,
Çalıñoıandı çevegen.

ARBSTAN- (Qor men)

Сьрағым netken asav en,
Tistegicte tevegen. (Əz əzine, çaloıñz)
Ajmanoıa sıj sinilisi,
Çaqıñ edi mınav ne degen?

AJMAN- Arıstan mırza çolıñız bizden, sıj qurıñ qonağıñız
bolıñız (Orıñ berisedi. Çaras çolıñız)

COLPAN- (Aqıñoıa qarap kılıp) Mına vajoıustı kim çantıñız
ketti? Soıje. Mına əpkeme ajtatıñ sozıñdı bitirip sıjıñız al.

DAVBSTAR- Ajt-ajt.

ƏLIBEK- Ajmanoıa, Ajmanoıa arna sozıñdı.

1- QARBJA- Va kəñi varekeldi Ajmanoıa, Əlibekke ajt. Çana
qozıloıan çana tilev bularoıa ajtraj kimge ajtarıñ qıroıar
sozıñdı...

AQBÑ-(Çantıq) Va Çeti uruv Cemekej men, Cektisi de

Baj, batır, mırza, seri, tektisi de

Usınsa qolı çetpej talır çatır,

Ajman çan çıdaj almaj tepkisine.

(Çaras, Arıstan qasıñdağı aqıñoıa ım qaçadı),

ARBSTAN- (Əz aqıñıña) Oraıñ qajtar mınanı.

ÇANTIQ- Bəteñge Əlibekten vıjırmajmın,

Teñi çoq vudan əzge çet k sı de.

Talaj çan çalıñ çutır, tas çajnaoıan,

Çyldı aloıan, Əlibekke kekti icinde

Qudalıq suraj kelip savoıa bergeni,

Əñim ve bul kergenim dep tysim ve?

Bajje aloıan, tuv qulatqan çeldi ajağıñm,

Qara kök qbjrata ozoıan bestisinde

Əlibek, Ajman bolır tağıñda aıar,

Maman vaj bir tylesin eskisinde.

(Ajman toqyz ojyr sýj bergizip çatady).

СЕКТИ АQBН-(Ile çeneledi)

Kez boldým sen ekensin aqyn Çantbq,
Sýjñdy qucaqtaj ber qbsýr qantýr.
Böz berip, sözün satýr alýr çatýr,
Çantbq ta ne qýr qalsýn endi tamtýq.
Eliñniñ ereçesin bygin taptýq,
Sejlejtin woýja ölcemej sözün tantýq.
Týjñoja teveniñ men maqtana ber,
Çeti uruv sirə ölerme öri tantýr.

ӘLIBEK-(Çantbqqa) Endese onyñ maqtan qýlojan çerin wilesin,
ojoj qoroqanba, çasa sende sawuvoldý.

ARbSTAN-Bul daoqynda çoq edi ojoj Әlibek mýrza. Aqyndar
özderi ekcesyvcı edi, tartuvoja carqanby netkenin?

ӘLIBEK-Çoqja, tipti osý batýr, batýr dep qulaoqymyzdy çasýtatýn
boldý.

AJMAN-Qoj, olaj demeniz!

ARbSTAN-Ә, solaj ma? (Çarasqa) çarajdy olaj wolsa batýrdyñ.
özine qanar bere ojoj. Öz qulaoq men estisin mýna Әli-
bek mýrza ajtqyzojan sözdi. (Çaras ketyvge ajnalady).

ÇARAS-E, mýna sýoqyñja amalyñ wosa qylsý, wuný da carpar-
qojyrtý ojoj (ketedi).

ӘLIBEK-(Çantbqqa) ajta ber... Bas!

ÇANTbQ-Cektige bir kesel bar erte qonojan,
Ol kesel birde tolyr birde solojan.
Elerip qur coqpar men contaj qaoqyr,
Aram ter, əddin wilmey, ölek wolojan.
Sol is pen adambyñ çoq sirəda oqojan,
Körgeni kezyvil me qurdým çoldan?
Týjñctýq ta, wajlyq ta mol Çeti uruvda,
Qaj Sekti qazyña kördi uvýs tolojan?
Batýr dep ajdar taqyr elertkenin,
Çem izdep, kyndiz tyni mañyn colojan.

СЕКТИ АQBН-Çeti uruv söz sýojardyñ woýjña ersi,.

Qutýrtqan mýna wozdiñ wuvýn көrci.
Tylen tyrtip wara ma qajda kettin,
Qanikej wilgeninđi taqyr tercil.
Bolmasa sýdamasañ çajyña өrci.
Bazaroja qojyñdy ajdar, oqýsqa өrci.

Sonda da qatuvlansam cibərtağmən,
Er bolsan, oş sərke qolnı verci!
1-QARBJA-Qoj endi, qojşandər qajtedi oş cijenispej... Biz Cemekej aradaş bə məmən elmiz. Eki aşajəb ekevin men de şajlasəz, şujmejmiz oş kyreç qavaq volqandarəndə...

(Kərke):

Istiq bərin oslar,
Boləmsəzdan bastajdə,
Aşajəb tavadaj qoslar,
Kərke ekəlip tastajdə.

DAVBSTAR (Qor men)-

Keptin qandaj qasə var,
Bir Maman bir Kətibar.
Tilese çesin bir birin,
Kəpte olardən nesi var.

(Çıldam başp Çaras kelip, tura qala sələj çoneledi).

ÇARAS- Va Maman vaj sizderge,

Kətibar vatər çiberdi.
Men sonə men kep turmən:
„Va Çeti uruv men, Cektimin,
Osəl emen tektimin,
Maman menen kepti min.
Çəngə kelse eptimin.
Çənine çəndep kəcpesə,
Ojəsa alman kektimin.
Tojəşə kelsem qojərtə.
Cemekejdin cetki yjin,
Blajəşə məninq ol emes,
Tysyvime alamən,
Əzgeni emes ordasən,
Maman vajdən dep turmən.“ dejdı.

MAMAN-(Acuvə) Va ne dep tursən çeksurən?!

ÇARAS-Men qaləsrən tek turmən.

Biraq, kərip keldim aşajəb:
Unatradəm vet tyrin.

ƏLIBEK- Tijgizvej-aq qoj septigin (acuvə)

Əzim-aq basam eptigin

ARBSTAN (Aşmanoşə)-

Səşar varma çamav vor,
Səzin aştar eptinin.

- Qojsa qajted tıjyvin,
Qıtıoıına Sektiniñ.
- ƏLIBEK- (Acuvıñ Ajmannıñ qoıbn qoıa verip)-
Tav ƣoıatıbn seldej vor,
Qarası vıbnıñ ekpiniñ.
- CARAS- Raj-raj-raj-aj eki nar,
Qaoıbsqan soñ ne amal var.
Arada qajtip oımesin,
Endi sorıbn ƣıvındar.
Taoıbn da ajtraj volmajdı-av,
bzoıarıbn ƣatır sıziniñ:
„Qutırtqanıbn vıvı oıoj,
Dep ajtadı vıziniñ“.
- (Maman oıa):
Baj-eke ƣasırmaj-aq qoıajıbn,
Sırtıbn tevıp alıptı.
Tyk bitkenin eziniñ:
„Moıjıbnıbn minip aptı dejd,
„Comekej men ƣeti uruv“
„Qulaq ƣaqpas eziniñ“ (Maman Əlibekke ƣaltaqtajdı)
- ƏLIBEK- Qoroıanbaıoz, beriniz tilengen ƣavavıbn!!
- MAMAN- (Keterilip) Bar olaj dese ajta var,
Oıda ulıq ƣırda ƣırıvar maıbnı var.
Qarsıma meniñ ƣıqısnıbnı,
Qıv kedejlik əlim var.
- ƏLIBEK- Va Oıbnıor, Katıbnıpar, Rıbnıbnıpar!
ƣaoıalaj sonav ƣaharlar var,
Lıbnıldaıan ulıq var.
Ərekyvin qojmasa,
Tavtandıoıan ƣolaqqa.
Kisendi qara qıbnı var. (Ƙaras ƣoneledi).
- (Arıstan tura beredi, neęerleride qozoıaladı. Arıstan acuvıbnı).
- ARıSTAN- (Ajmanoıa)- Ajman saıan amandasa kelip em, men
sıj-sıjpatqa toıdıbnı..
- AJMAN- (Orıbnıan turıbn) Arıstan zamanıbn bir qırvıbn edin. Oraıbnı
tavıbn oıcitpıvıñdi tilejıbnı..
- ARıSTAN- (Kete verip) Ƙoı, men kınəpnen arıdıbnı..
- AJMAN- Tentektik vizden..
- COLPAN- Qoıbnı əri ƣalıbnıvaj, kıjmesıbn ƣarıbnıbn ketıbnı
(Arıstan acuvıbnı men qarap ƣırip ketedı)

ƏLİBƏK- (Colpandь arqoşa qoşır) Çarajьn. vos tentek emes, esiñ var, namьsьn var tenteksiñ. (Otьroqan çigitterine) Caqır munda tərənı. Qızьq savьq oşn kərsin (səvdegerlerge) va, qonaq səvdegerler, keryven nasylar! (analar cьşjadь) əkpeliñder var -tamacasylarəndь... Ənciñ, vlijciñ, oşncьn. Men savьq saltanat vastajьn. Bul əñirdiñei eştir vilmegen tamacanь kərsetejik, Qaqltajьq onday tyk kərmegeñ kedejdi. (Səvdegerler, çigitter ketisedi. Azdan soñ tatar гармоньсьь, əzbek çigitteri, kernejciler cьşjadь. Tatar səvdegerlerinin çanьnda səndi kijingen eki Евьropa əjeli. Betteriude keltəlev çibek pərde. Əzderi de çibekke oranqan. Olar orəndьqqa otьradь. Bəriñiñ artьnan sar-sarь ala tərə-ulyq cьşjadь. Yndemejdi, çurtьñ vəri turadь. Əlibek, mamandar, səvdegerler ьzdьrastьj, ьzdьrastьj-dər ijlgende vasьn ijejdi de, Maman qoş-qan orəndьqqa otьradь).

1-DAVЫS- Vaj mьnav əjelderi kim?

1-QARЫJA- Va, mьna Qoqan, Buqar qandarьnьy sarajьna vərə çatqan suluvlar... Səvdegerler aparadь.

DAVЫSTAR- Jarьgьm ne dejdi, astav ne dejdi?

MAMAN- (Ulyqqa) Taqsьr, mьna osь tamaca kərsetemiz sizge! (Tərə yndemej vasьn ijejdi. Ənci çigitke) Samalьek sal əniñdi mьna ulyqqa!

ƏNCI- (Bir avьz ən saladь).

Огьнвор, Turajьskej ylken vazar,
Çigittin çeldi ajaqь sol çerde ozar.
Otьrmaj yj kycik vor ajnalьcьq çer,
Cьn çyjrik uly topta cьььr sozar.

SƏVDEGERLER- Ha, ijqcьь gər... Ijqcьь... Тоqrь səjləj... Тоqrь... Bərəkalla.

(Sonda acuy men qattь vasьr Kətivar çetip keledi. Artьnda Arьstan, Çaras, aqьn, taqь qarьjalар. Otьroqan çurt tegis tyre kelip səlem veredi. Maman tura vərıp Əlibekke qarap qajta otьradь. Əlibek turmajь. Kətivar acuyь. Səlemdi çəndep almaj əncige tyjlip):

KƏTİBAR- Qani, sen ne ajttьñ men tuvralь? Ne ajtqьzđь saqan Maman?... Qajta ajtcь mine meniñ çyzimel...

ARЫSTAN- Ol emes... Bul ənci.. Aqьn anav otьr... (Çantьqь kərsetedi).

KƏTİBAR- Kəl veril... (Çantьq orьnьkan tuqьr çantaqar çaqьndaj veredi. Kətivar ajnalacьa tyjile qarap) Çeti uruv, sa-

ојан тил витејин деген екен! (Џантырқа) Сен сувдан сыр-
қан сувдырадымет, вазардан сырқан бир еки авызмәтелін;
мен мені тусамақ ворсын ојој. Сөјлеці қаңаоы ајтқа-
нды!

ӘЛИБЕК-(Qattı)- Aјt. nemenege tursın!

MAMAN- Aјt, olaj bolsa, tilegeni qarnına.

ЏАНТЫҚ (Qulısynır)-

Endece viz egesip kergen edik,
Sektige oraj qavap vergen edik.
Maqtan qara coqpar ur da сыр деп,
Batırn sizdej, sizdej tergen edik,
Soynan savdalı vaj ergen edik
Џeti uruv viz oңge elden sergek edik.
Tuvlasın camdanbasa tentekteri,
Ә, dese-mә dep syjn bermek edik,

КӨТІВАР- (Mamanoqa vırıynır) Endece me?!

Tura tur bul vәjgiden atım kelsin,
Kelgenin kyren atın qurtım kersin.
Ne kersende kәrersin qıbyoynan,
Kinәli vәten emes özim dersin.

ӘЛИБЕК- Bastal Qyrgız tyge ojnandarındı...

TATAR GARMONCЫSЫ- Septirtejik teptirtejik dynıjesin.

Vaj qanbıym Gyızojnır

Jyr mijkәn saojzyn cәjnır...

SÖVDEGERLER (Cuvlap kыlip)- Bәrәkalla... Bәrәkella..

ЏARAS- (Kәtibar aјnala vergende) Bul eldin ojın degenin kәrә-
kesenizci batır-av... (Kәtibar toqtaidı. Qurt ornı veredi)

ӘЛИБЕК- Va taqı, taqı kim var?...

ӘNCI QЫZ- Orıscа romanıs aјtadı. (Aјta turır perdesin acadı)

КӨТІВАР- (Qыз ән ајтыр тuroјanda)-Ne ottar tur mınav?!

ЏARAS- Va dynije qaloјan,

El degen mini sorıynıq,

Bası ketip qaloјan.

Zamannıq bir syrı,

Mamannıq bir qırı da bul.

КӨТІВАР- (Davıstar) Qығ adıra qalsın! (Mamanoqa)

Val O zamannan bu zaman,

Bzdırastıoја mәz vobır,

Fsi ketken sen Maman.

Qoq ırımdı vastarsın.

Qaimasın sıғә qamtamaң.

Uzatqan qəzbə oğrəstan!
 Тырactsə cətse var samaq (bza men qarəyq-qarəyq kyledi).

ӨZBEK ÇIGITI (Sərnaj kernej tartuladı)-
 „Xah bənan, xahənan ma“ degen nəjtti ajta çyre vij-
 lejdi. Ajnala otbrəjan səvdegerler ədettegeidej qoldarən
 soçəp otərp kevdelerin uradı.)

ÇARAS- (Qarəjaça, Kətivarəja estirte).
 Maman tarqan tyr mənəv,
 Qoşna qaməp alqasən.
 Kəse çana çyryvci ed,
 Səqurlatəp arəasən.
 (Bijci qəlmandəp qas qavaçəpn ojnətp Kətivarəja taqap ətedi)

КӨTİBAR (Acuvlana bastap)- Tart ajuvan!
 (Bijler çyrgen çigitke) Oj ajuvan.

ÇARAS- Buzyləjan zaman oş da,
 Batərdan dəvren qaləjasən.
 Tozdərmaj eldi qəjar ma?
 Qutərtəp, vujtip aləna
 Basəntəp çəndə saləjasən!!

КӨTİBAR- Oj ajuvan!
 Bəlem Maman tura tur,
 Sira oş toj tarqasən.
 Egesken vor istep tur,
 Uləqqa tīrep arqasən. (Bijci toqtajdı. Çurt uv-cuv)

ƏLIBEK- Kim var? (Səvdegerlerge vən qaojadə)

BIJCI QƏZ- (Bəlet vijin vijlejdi. Səvdegerler ah urəsadı)

КӨTİBAR- Tajt najsap, tajt najsap!

ÇARAS- (Aləstan qolə men vasən qoroçactaj verip ədeji)
 Basar ma eken təjiri,
 Vasəməzoja ojnattav.
 Əlde qandaj marqasən!!
 (Bijci qəz Kətivarədnə tusəna kelip ajaoçəpn kəterip qaladı)

КӨTİBAR- (Burənnan acuvlanəp otbrəjan, sarəşən çuləp aləp
 tap veredij Çarəp tastajəpn maləçun!
 (Qəz ah dep çəçəyləp qaladı. Kətivarəja viginçi qarəja taoçə
 vasqalar çarəmasadı. Uləq atəp turəp aspanəja mələtəq atadı)

ULƏQ- Эх ты дикарь!

КӨTİBAR (Təpsinip)- Sen qəj qar...Kimge atasən mələtəqtə.

ULƏQ- Что такое ты говоришь?

КӨTİBAR- Ъсто такој воста ѡсто такој, qalaj-qalaj qutərasən?

ULƏQ- Как ты смеешь мне говорить калай-калай?

КӨТІВАР- Qacan saqıyır em men seni talaj-talaj! Qытырма
tije versen tirsekke savar ajdap tastarmın.

УЛЫҚ- Ты понимаешь, ведь это искусство?

КӨТІВАР- Ysti ystine cыlsın. Çalınsa ana saqıan artın tıoyır
çyrgen Maman çalınsın. (Birine birі eçirejisedi) Nemene
kөzıñdi tuzdaj qır, qыrqqan serkes vorvajlanoqan neme!!
(Mamanoıa) Maman, Maman, -osı toıdan soı kөc soınan
çajav cıvırtrasam Kөtivar atın qursın.

МАМАН- Va, qojmadın va? Kujmesen ertenip ket... Kyniñ öken
bildin ve? Quv najzalı, tuv colaqtı, quv kedej.

КӨТІВАР- Ne dedin? (Umıtladı, çurt çivermejdi) Baqqan ma-
lıñ meniki. Erteñ alam çosıltır, aspadın va kөzıñdi.
Quv vas.

МАМАН- Savdaoıa ketsin var balañ Ajmanım men Colpanım-
nan...

КӨТІВАР- Əj! Qutırqan ekesin. Tıjınoıa tabınır, vөz qucaqta-
oqan vaqal... (Tepsinip turır) Kuc qыloıanıñ qız, kujevin
eken oıoj, endese so qызıñ meniñ qatınım... Mini ser-
tim. Erteñ ekevin de əketem... Qorlıqın-aj vınnı, ma-
oıan qır kөrsetip... (Çenele veredi. Artınan Arıstanda
eredi).

АЙМАН- (Umıtır) Arıstan qırvılyq qarızın qajda, tilejmin
tıj mınan.

АРЫСТАН- Мен арыстам...

(Ajman ah urır çılap qaladı. Colpan acıvıanır çulqıjıñ)

C ь m ь I d ь q.

И-Р Е R D E

Dala. Тун. Авыль савыыр тутында кеде затқан Ајман-Солпан. Барық сән, салтанат, қасав қавдығы мен кесіріп келеді. Қарық ајдың астында 3-4 ақ сатыр. Аспанда қулдыздар. Бір-еки қерде қарыққан от. Ајналасында қаранықан адам. Көтівардың қолы. Әр қерде тасқа сүйелген пайза-соғар. Сатырдың біреві Ајман, Солпандики-бергі үлкен сатыр. Екінсін Ағыстандики. Усіңсінсі әірек-Көтівардики.

Ајман, Солпан сатырларының алдында, биік оғында қалқыр отырады. Бјьқтарында қыбек сарандары, вазында камсат берік.

I-K Θ R I N I S

AJMAN- (Васында қалқыр ајтады. Ән).

Сум дәврен қайда ваттың сыйрандаоған,

Қызықты күнім қайда қайрандаоған.

Қарыққа толқып уыр, демі қыр,

Ақ сарақ болыпым ва қайрандаоған.

Істе дерт, мыс қазандай қай қайнаоған,

Қолы вор қандың қызы қайрандаоған,

Толық қор әлі есітем әкем дәвсын.

Ағымда күңіреніп Ајмандаоған.

Валаңды қав әкетті қалмаңдаоған,

Қанында қосеметсі қалмаңдаоған.

Үріккенің осы еді қор арам соры.

Есітем үнің келед Ајнамдаоған!

COLPAN EKEVI- Баласы ек Маман вайдың мыңды ајдаоған,

Қызықтың көл дүниенің ен қайлаоған.

Сур қорықа қара қорықа теңсeldіріп,

Турманоға мегуvert мәрқан зәр вайлаоған.

Қан базар сасылдығы ва кыл қайнаоған,

Өсір ек қарқы көрмеј қав қайлаоған.

Савыңды олқасы вор қулың тајдан,

Туоғыр вор кетеміз ве қав қайлаоған.

(Аз тым тәрстан соң зары ын сьоғадь, Ајығылув зарың ескі.

- вәйт рен айтър кеке çатқан өзбек çигити.. Сақһнаоға сь
 оьр Ајмандаоға çақһндар келир турьр таоь çьрлајды)
- АЈМАН-Ne ајтады екен бул вәжоус,
 Үни қалај çерли еди!?!
- COLPAN-Quv Кәтибар зарлатқан,
 Буда биздеј сорлы еди.
- АЈМАН-Bасқа бир дerti бар сьојар.
 Болмаса бул сараоға,
 Күјиндим, биттим дер меди!?!
- COLPAN-Sapar қана дејсин-ав,
 Көрем деген çер меди?
 Әттең ул вәр түвмадым.
 Кевдемди қуса кевнеди..
 Өлер-ақ ем вүјткәнсе,
 Тилекти қудаж бермеди.
- АЈМАН-Қојсь вүјтип сөјлемей,
 Egizde түвоған вавьгьм.
 Күјигин мені терведи.
- ÇARAS- Qьсылдым-ав менаоьр.
 Үндеринди еститп,
 Сьн маңдајым терледи.
- АЈМАН-(Çarasqa) Ақыл ајла тавагьң
 дық қој.
- ÇARAS- Ең әвельги ақыл ьььқтарьң тьсирме, çасьма! (Ајаоьрн кер-
 дендер вәсьр) Әңсејин үнәми вькәј кердең вәс ајақтарьң-
 ды. (Colpan кьлип çивереди соқан қарар) Мени осыньң ду-
 гьс, сен кьлип tentektene бер.
- COLPAN- Ој çьнды (кьледи).
- ÇARAS- Mine, mine вәрекелди вуньң әмвә дурьс. Ајтам ојој
 ось, тьви сен мал вәласьң.
- АЈМАН- Қојсь қәлçақты, тирти оьрньң қапвајды екен.
- ÇARAS- Çоқ, Ајман çан сьн ајтам вунь, ось раң вәльр елеме
 иктәнесин. Сьвьн саққан қурьм көрме. (Көлвектејди, Çол-
 пан қозоғалоғанда, Ајманға çьлдам çақһндар кер) Онан
 соң, онан соң таоь бир ақыл вәт. (Ајман аңьрадь) Тар
 со çерди. ојласаң езиң тавасьң.
- АЈМАН-(Dәмеленп çајланьр) О не?
- ÇARAS- E, кәни, кәни.. Ојла, ојла!
- АЈМАН- Алыс ра, өзи çақһн вә?
- ÇARAS-Тәңири алысты çајтејин қолоға тьспейтин!
- АЈМАН-Endi қайда?

ÇARAS-Bja ojlacь, ojlacь osь ajnak

AJMAN-Osь arnala? Uqradьm.

ÇARAS-AI, mini çaqalaj terejkcił (Savsaoьrn sanap) Bajvatca-
ma? (Ajman vasьn sajqajdь) Ras onьn qolьnan ne kele-
di. Çə, Colpan va? (Ajman tuьiledi) Ço, oda vo'majdь. AI
men ve? (kylisedi) Ço, meni de çьbь çavьp qoj! Tipti, tip-
ti osь ajnalada ezi. Təjir, qojcь tipti tava-almajdь eke-
siñ ojoj (Ajman Arьstan catьrn nusqajdь).

AJMAN-Mьnav ma?

ÇARAS-Pəle, pəle... Bəse, yjtpeseñ Ajman volamьsьn?

AJMAN- (Rençip) Ne dep otьrsьn? Dos eken desem, qasrьsьn
eziñ, əide kimsin?

ÇARAS- Ajman çan olaj deme... Ajtqanьm ajtqan... Tek osь çerge
qarçaoьrьndь bir salcь (Ajman oylanadь) oylan, oylan... Jarь-
rav endi osьnьd esevin tьppasañ nesine çьrsin. Qojcь
t^p:il

KƏTIBAR- (Catьrnnan sьoьp Ajman çaqqa qarap)

Bolmadь raj, raj bolmadь,

Ajmandь qucraj va dynije.

Kəkiреkte arman tolmadь. (Ajьvdaj qalvañ-qulvañ etip).

Qoьravnь najza qoloja alьp,

Qoьr salqьnteske alьp.

Tojatьn qьran volçadь... (Çaqьndap ker Çarastь kərip qalьp)

Ujьqtamas pa bul murdar

Talaj zaman etrep pet

Tyn ortasь volçalь? (Qajtadan çəndelip ap)

Əj Çaras, ver çьr vermen!

ÇARAS-- (Ətirik qalvañdaoьan vor) Meni saqьrdəñ va, vatьr?

KƏTIBAR- Qьsьldьm-av bev Çaras,

Eki birdej tyn etti.

Kəñilge qusa tolojalь.

ÇARAS-Ne dejdi oьvaj-av? As vatraj çьr me? Bul, as qazanьn
va avьratьn?!

KƏTIBAR-(Acuvlanьp) Oj as qazanьn vьr volsьn! As qazanьm ki-
si çesəmdə vatьradьl... Sandalojan nesl...

ÇARAS-Endi nesi?

KƏTIBAR-Va tuçьmьñ quçoьr, qьzll.. Qьzll..

ÇARAS-(Qarçьldap kylip) Ojvoj sorьm var vasьm, mьnav medi..
Ras, ras. Vərьp turojan mьqьbь çav osь ekeni de ras. „Qa-

mal vuzoqan salmaqım, qız aldında qanbaqtaj volds" der-
ti oqoj əlgi--ij (Umьtьp qar ƣıldamdatьp) Əlgi mьna Colaƣ
Mamaј... Avьlandь... Saroƣyl vatьr...

KƏTİBAR-Adьra qall

ƢARAS-Oьjьn. Qьjьn-aq endi tiptll

KƏTİBAR-Va qьsqart tileviп kesiłgir...

ƢARAS-Ojьaj vatьr ne ƣazdьm?!

KƏTİBAR-Qьjьnьn ajt dedim ve? Qьisьnьn tap degem ƣoƣ pa?
Sandьraqtaoqan nesil (Mazaqtar) Colaƣ-co'laƣ, Saroƣyl-taroƣıl..
Ƣoqaltqan ƣacarındь tystep otьrmьsьn?!

ƢARAS-Bilmeјmin, vavьn tava alar mekem... Men tiptl olaƣrьn
ezim osьndajoja, ƣudanьn ƣudiretil..

KƏTİBAR-Keregi ƣoƣ sөziпniп. Tavasьn sen esevin. Ƣetkiz sөzim-
di... Bar!... (Əzi catьrana ketedi. Ƣaras Ajmandaroja ƣaraj
ƣyre tьsedl de, vurьla ƣeneledi).

ARьSTAN-(Catьrьnan sьoьp kerilip)

Darьjoja tьn uјqьnь vermedi,
Cuoƣblasь ƣandaj kьcti edl.

COLPAN-(Muпajoqan ƣalrьnda Ajman ƣanьnda)

Ƣeter dep em Əlisek;
Oda ƣuvьp kelmedil...

ARьSTAN-(Ƣaƣьndap ker) Kөziпe bir ilmeјsin,

Sengenin ƣaloƣz sol medi?
Mende Arьstan vatьrмьn,
Bir erden vasьm kem vedi?

COLPAN-Ne ƣыlajьn ƣur kьcti,

Siz siltegen nlr tajaq;
Qalaj vatьr sermedi..

ARьSTAN-Cьn namьsьm ƣajdasьn,

Савьndьdan tьsken ƣыз,
Qalaj-ƣalaj ƣarledi?...

AJMAN-Otьrьnьz Arьstan,

Ƣastьqtьd avьr nazь —oqoj,
Bolmasa bulaj dermedi.

ƢARAS-Colpan ƣan seјil-seјil volьanda,

Serge:deп de seјildi,
Arьstan ƣurьn kelipti,
Dostьƣƣa verip veјildi.

COLPAN-Keregi ƣoƣ veјildiп,
Qandьrmaqan meјirdi.

ARBŞTAN-Çivimegen tas kənil,
 Үнemi маоҗан зейлди.
 AJMAN-Қувылоҗан җас кəнил оҗоҗ,
 Иҗерилл-кеҗинди
 ARBŞTAN-Ермек етсек не етеди,
 Өлде бир-ер оҗындь.
 AJMAN- Көтериниз кəнилди,
 Тувинде Colpan тьсинер
 Байырымды зейинди. (Өзбек җигит җағандар келеди)
 COLPAN-(Бийци җигитти көрсетип)-Ана җигит оҗысын,
 Савыққа дәйим веҗинди...
 БИЈЦИ-ҪИГИТ-Хур, Colpan җан хур јурə қалың...
 (Ғарас, Colpan, җигит уцеви кете варадь. Арбстан, Ајман
 қаладь)
 ARBŞTAN-(Ајманоҗа қарај васыр)-Ајман, осы менің атым ким?
 Сирə тапымсың мені?...
 AJMAN-Мени бир җолата есінен ајрылды дегениң-ав, мазаоҗың
 оҗоҗ бул...
 ARBŞTAN-Ғарајды. Оҗанда тəңир җарыласың, әјтевр ең болмаса
 атымды умтырасың!
 AJMAN-Симирікпей сөјлескен боламыз-ав. Ғызимтзде ујат деген
 болсајсың.. Сиркин Арбстан-ај вујтер деп пем мен seni...
 ARBŞTAN-Ајман оны оҗоҗ, кинə Әлибекте.. Бəрине кинəли Әл бек
 AJMAN-Ғарајсың... Ғарајсың... Маоҗан сен кинəли болсаң, оҗан да
 җазықты Әлибек оҗоҗ... Не ветим мен сөјлестірт өтəрмын. Ке-
 се оҗана... Кеце оҗана... Онда Әлибек қайда еді? Қудай
 деперек! (Ғылар җивереди)
 ARBŞTAN-(Сидың өзгеріп. җумсарыр) Јарырај, Ајман җан җықтың
 ав мені мына җерде! (Умтыладь. Ајман қолың қаоҗа ве-
 реди) Ујалтың оҗоҗ, җер қылдың оҗоҗ мені... Сол кунімаң
 садаоҗасы болсын бəри...
 AJMAN-Не дермін?! Не дермін?!..
 ARBŞTAN-Қырып қалсын бар дуніјеси, тілеци менен бир tileкл...
 AJMAN-Не оҗылајың мен тилер.
 ARBŞTAN-Тилемесең ырза емен,
 Mine саоҗан дос билек! (Усынадь).
 AJMAN-(Ғасың тэјыр)- Сының ва?...
 ARBŞTAN- Варым!
 AJMAN- Endесе мына Colpандь ујине қайтар...
 ARBŞTAN- Ғана...